

Saarth E-Journal

Saarth E-Journal of Research

E-mail : sarthejournal@gmail.com
www.sarthejournal.com

ISSN NO : 2395-339X
Peer Reviewed
Vol.2 No.13

Impact Factor 6.89
Quarterly
Oct-Nov-Dec 2016

“ દક્ષિણ ગુજરાતના ગામીત આદિવાસી સમાજના લુપ્ત થતા લગ્નગીતોનું સમાજશાસ્ત્રીય દષ્ટિએ વિશ્લેષણ ”

કલ્પનાબેન બી. ચૌધરી

પ્રસ્તાવના :-

ભારત દેશ અનેક ધર્મો જાતિયો અને જ્ઞાતિઓમાં વહેંચાયેલો વિવિધતાથી ભરેલો છે. અહીં દરેક ધર્મ અને જ્ઞાતિઓના પોતપોતાના અલગ કાયદા તેમજ પોતાના આગવા સામાજિક ધોરણો છે. આમ છતાં વિવિધતામાં એકતા એ ભારતીય સંસ્કૃતિનું મુખ્ય લક્ષણ રહ્યું છે. આદિવાસી સમાજ પોતાની ભાષા, બોલી, પહેરવેશ, ખોરાક, જીવન નિર્વાહની ઢબ, ધર્મ, કુટુંબ, સગપણ સંબંધો, લગ્ન અને શિક્ષણ વગેરે જેવી બાબતોમાં અન્ય સમુદાયથી જુદા પડે છે. આમ છતાં આદિવાસી સમુદાયોમાં વિવિધતામાં એકતાનું તત્વ સહજ પણ જોવા મળે છે. જે આદિવાસી સમાજની મુખ્ય વિશેષતા છે.

અહીં દક્ષિણ ગુજરાતના તાપી જિલ્લામાં વસતા ગામીત સમાજમાં ગવાતાં લગ્નગીતોની વાત કરવામાં આવી છે. વર્તમાન સમયમાં આ જ સમાજ ની અંદર સામાજિક પાસામાં ઘણા ફેરફારો થયાં છે. શિક્ષણ અને ટેકનોલોજીએ વિશ્વમાં ધરખમ ફેરફારો કર્યા છે. એવી જ રીતે છેવાડાના વિસ્તારમાં વસતા માનવી સાથે સંપર્ક ટેકનોલોજીએ શક્ય બનાવ્યો છે. જેના કારણે ડુંગરાળ અને ઉંડાણમાં વસતા દરેક આદિવાસી સમાજ ટેકનોલોજીના કારણે અન્ય લોકોના સંપર્કમાં આવ્યો. શિક્ષણ થકી આજની યુવા પેઢીમાં નોકરી માટેની સ્પર્ધા, લગ્ન અંગેના ધોરણો બદલાયાં, કૌટુંબિક સંબંધો અને શહેરો તરફની દોડ વચ્ચે આજની યુવાપેઢી ગ્રામીણ સંસ્કૃતિને ભૂલી રહી હોય એવું જોઈ શકાય છે. આજ પરિસ્થિતિ આદિવાસી સમાજમાં પણ જોવા મળે છે. મોબાઈલનો પગપેસારો થયા પછી આદિવાસી સમાજમાં ઘણા આમૂલ પરિવર્તનો આવ્યા છે. વર્તમાન સમયમાં પરંપરાગત પ્રથાઓ અને જીવન પસંદગીના ધોરણો બદલાયા છે. પહેલા ગામીત સમાજમાં જ નહીં પણ બધાજ આદિવાસી સમાજમાં વડીલ યોજિત લગ્ન પ્રથાને વિશેષ પ્રાધાન્ય અપાતું આજે સ્વ - પસંદગીને મહત્વ અપાય છે. આમ છતાં આજની આદિવાસી યુવા પેઢી છૂટાછેડા વ્યવસાય અને વ્યસનની વચ્ચે પીસાતી જોઈ શકાય છે. જેના લીધે પરંપરાગત સંસ્કૃતિ લુપ્ત થતી

હોય એવું જોઈ શકાય છે. અહીં દક્ષિણ ગુજરાતમાં ગામીત સમાજમાં વર્ષો પહેલા જે લગ્નગીતો ગવાતા હતા એ બધા જ લગ્ન ગીતો આજે લુપ્ત થવાને આરે છે. તે લગ્ન ગીતોમાંથી થોડાક લગ્નગીતો લઈ એનું સમાજશાસ્ત્રીય દ્રષ્ટિએ વિશ્લેષણ કરી આજની યુવા પેઢીને જાગૃત કરવાનો એક નાનો પ્રયાસ કર્યો છે. આ લગ્નગીતોનું આજની પેઢી સામાજિક મૂલ્ય સમજે એવો મારો અભિગમ છે. લગ્નગીતો જ નહીં બલ્કે ઘણા રિવાજો અને પ્રથાઓ જે સમાજ માટે યોગ્ય હતા જે ધીરે ધીરે લુપ્ત થતા જાય છે. સામાજિક પ્રસંગોમાં ઘણો બદલાવ જોઈ શકાય છે. તહેવારો વખતે ગવાતા ગીતો પણ વિસરાતા જાય છે. જન્મ મરણ વખતે મૃત્યુ પામેલા સ્વજનોનું નામ લઈ રડવાનો જે લય હતો. એ પણ આજની યુવાપેઢી જાણતી ન હશે. આ લગ્ન ગીતો થકી આદિવાસી સમાજ પોતાના સામાજિક મૂલ્યોને સમજશે અને પોતાની સંસ્કૃતિ કેવી સરસ હતી એના વિશે વિચારતા થશે એ હેતુને ધ્યાનમાં રાખી થોડા લગ્નગીતોનું ગામીત બોલીમાંથી ગુજરાતી અનુવાદ કરી દરેક આદિવાસી યુવા પેઢીને સમાજની સંસ્કૃતિ તરફ દોરવા માંગું છું. આ મારું મૌલિક લખાણ છે અને લગ્નગીતો જે વર્ષો પહેલા સાંભળ્યા હતા જે ભાષાના માધ્યમ દ્વારા સમાજ સુધી પહોંચાડવાનો પ્રયાસ કર્યો છે.

ગીતના શબ્દો :-

પિવડા ચોખા મારુ કાય ભાયા...
 વેરલા કા નાય વેરી લે જે ભાયા...
 લાલ ચોખા મારુ કાય ભાયા...
 વેરલા કા નાય વેરી લે જે ભાયા...

ગીતનું ગુજરાતી અનુવાદ :-

ઉપરોક્ત ગીત જે વખતે કન્યા કે વરપક્ષમાં લગ્નની કંકોત્રી આપવાની શરૂઆત થાય તે વખતે ગવાતું ગીત છે. પહેલા ગામીત સમુદાયમાં કંકોત્રી છપાવી ન હોય તે વખતે જે ઘરમાં લગ્ન પ્રસંગ હોય તે ઘરના સભ્યો ગામના દરેક ઘરના ઉંમરા પર જય પીળા અને લાલ કંકુવાળા ચોખા મુકી લગ્નનું આમંત્રણ આપતા હતા તે વખતે ગવાતું આ લગ્નગીત છે.

ગીતના શબ્દો :-

આપ હે રા ભાયા તો તે માંડવો જગમગે....
 રીનાવા બેના તો તે માંડવો ધૂમસાલો...
 આપ હે રે ભાયા તોતે બેન્ટે જગમગે
 રીનાવા બેના તો તે બેન્ટે ધૂમસાલે...

ગીતનું ગુજરાતી અનુવાદ :-

આ ગીત જે વખતે ગામના લોકો ભેગા મળીને મંડપ મુહૂર્તની શરૂઆત કરે છે. તે વખતે ગામની અને કુટુંબની બધી બહેનો ભેગી મળી આ ગીત ગાય છે. અને ભાઈ ભાભીની મજાક મશકરી કરે છે.

ગીતના શબ્દો :-

ચમખી ડોગાહ વચ્ચે માઈક વાજે હે...
 તુલ કાય ખબાર ભાયા રા....
 માઈક વો નાય રીના નાયા આવે હે...
 તુલ કાય ખબાર ભાયા રા...
 ચમખી ડોગાહ વચ્ચે ઢોલ બાજે હે...

તુલ કાય ખબાર ભાયા રા...

ઢોલ વો નાય રીના નાયા આવે હે...

તુલ કાય ખબાર ભાયા રા...

ગુજરાતી અનુવાદ :-

આ ગીત ભાઈ માટે બહેનો ગાય છે. ભાઈને રિજર્વતા કહે છે કે ડુંગરોની વચ્ચે માઈક અને ઢોલ વાગે છે એનો અવાજ સાંભળીને રીના ભાભી નાયવા આવી જશે. તને શું ખબર પડે એમ બોલી મજાક મશ્કરી કરે છે.

ગીતના શબ્દો :-

ઢોલા વારો તે ઢીલો ઢીલો મારું ભાયા રા...

પૈહા લેહે કા કાંકરા લેહે મારું ભાયા રા...

ડોવળા વાળો તે ઢીલા ઢીલા મારું બાય રા...

રૂપયા લહે કા હરો પી હૈ મારું ભાયા રા...

બેન્ટાવાડા તે ઢીલો ઢીલો મારું ભાય રા...

વાજાળા યનોકા બોહા યનો મારો ભાય રા...

ઝાઝા વાળા તે ઢીલા ઢીલા મારું ભાય રા...

નાયા યના કા હુઆ યેના હા મારું ભાયા રા...

ગુજરાતી અનુવાદ :-

આ ગીત જે વખતે રાત્રે લગ્નમાં ગામની અને કુટુંબની બધી બહેનો ભેગી થઈ નાચે છે તે વખતે આ ગીત ગવાય છે. એમાં જે ઢોલ વગાડવા આવે છે એને મજાકમાં કહે છે તું તો ઢીલો ઢીલો વગાડે છે કઈ મજા નથી આવતી તો પૈસા લેશે કે કાંકરા લેશે. ત્યાર બાદ દક્ષિણ ગુજરાતના દરેક આદિવાસી સમાજની અંદર ડોવળૂ જોવા મળે છે જે એક પ્રકારનું વાદ્ય છે. એને પણ મજાક ઉડાડતા કહે છે તું સારો વગાડતો નથી તો રૂપિયા લેવાનો કે એના બદલામાં દારૂ પીસે એમ પૂછે છે. ત્યાર બાદ એ જ વાદ્ય સાથે મોટા મંજીરા હોય છે. જે લઈને ગામના બધા વડવાઓ નાચે છે. તે વખતે બહેનો ગીતમાં ગાય છે તમે લોકો નાયવા આવ્યા છો કે ઊંઘવા મજાક મશ્કરી કરી ભાઈના લગ્નનો આનંદ લે છે.

ગીતના શબ્દો :-

કાલ ગમી ગીય ઈયા ગામુડા મેં...

કાલ ગમી ગીય મા ભાયા રા...

ઉજાડ ઉજાડ દેખાય ઈયા ગામુડા મેં...

ઉજાડ ઉજાડ દેખાય મા ભાયા રા...

નહદી ઝાડી દેખાય ઈયા ગામુડા મેં...

નહદી ઝાડી દેખાય મા ભાયા રા...

ગુજરાતી અનુવાદ :-

ઉપરોક્ત ગીતમાં વર પક્ષની બહેનો કન્યાના ગામ વિશે ગીત ગાય શબ્દોમાં રજૂઆત કરતાં કહે છે આ ગામ કોને ગમી ગયું હતું આ ગામ તો દૂર છે નિર્જલ જંગલ, રસ્તાઓ નથી, પાણીનો અભાવ અને ગામનું વાતાવરણ પણ ગમે એવું નથી. ભાઈ આ ગામમા તો એકલું જંગલ જ દેખાય છે. તમે આ ગામની કન્યા શા માટે

પસંદ કરી ? એવું ગીત દ્વારા કહે છે અને સાથે વર પક્ષની બહેનો પણ કન્યાના ગામ વિશે મજાક કરે છે અને વરને રિઝવવાનો ખૂબ જ સુંદર પ્રયાસ આ ગીતના શબ્દોમાં જોઈ શકાય છે.

ગીતના શબ્દો :

આપલ ખુલ્લ તે રાખજે રીના બેના...
આમહે ભાયો જાન લઈ આવ હે રીના બેના...
દરવાજો ખુલ્લો તે રાખજે જમુ વેવાણ....
આમહે પોહો જાન લઈ આવ હે જમુ વેવાણ....

ગુજરાતી અનુવાદ :-

આ ગીતમાં બહેનો કહે છે ભાભી તારા ગામનો આપો હોય તે ખુલ્લો રાખજે અમારા ભાઈ તારા ગામમા જાન લઈ પહોંચી ગયો છે. ભાભી તારા ઘરનો દરવાજો પણ ખુલ્લો રાખજે જેથી અમને ખબર પડે કે તારું ઘર ક્યું છે અમારો ભાઈ તો જાન લઈને આવ્યો એવું કહી મસ્તી મજાક કરે છે.

ગીતના શબ્દો :-

ઊંચ નીચ જોડ નેચ શોભે રા ભાયા....
રીના ભાભી નીચી નેચ શોભે રા ભાયા....
તો સરીખ જોડ હોદી લેજે ભાયા.....
રીના ભાભી કાળી નેચ શોભે રા ભાયા.,...
રમેશભાઈ તું ગોરો નેચ શોભે રા ભાય...
રીના ભાભી જાડી નેચ શોભે રા ભાયા...
તો સરીખ જોડ હોદી લેજે ભાયા...

ગુજરાતી અનુવાદ :-

આ ગીત લગ્નમાં જ્યારે વર વધુને પરણાવે છે, ત્યારે વર પક્ષની બહેનો આ ગીત ગાય છે. જેમાં કન્યાની મજાક ઉડાડે છે. ગીતમાં કહે છે, રીના ભાભી તો નીચી છે, જાડી છે અને કાળી પણ છે. ભાઈ તારી જોડે ભાભી શોભતી નથી. તું તારા જેવી શોધી લાવજે એમ કહી ભાઈને રિઝવે છે.

ગીતના શબ્દો :-

જાડીવારીના ચાલે નાય સીધે રોડે.,...
પારાણા ગોદો મારવા બેના.....
ચાલે નાય સીધે રોડે....
ખોડી વા રીના ચાલે નાય સીધે રોડે....
પારાણા ગોદો મારવા બેના ચાલે નાય સીધે રોડે.....

ગુજરાતી અનુવાદ :-

આ ગીત લગ્નની વિધિ પતી ગયા પછી, જ્યારે કન્યાને લઈ જાય છે. તે વખતે બધી બહેનો આ ગીત ગાય છે. લગ્ન વખતે વર પક્ષના સભ્યોની બેસવા માટે ગામના પાદરે જગ્યા આપવામાં આવે છે. ત્યાં બધી બહેનો કન્યાને મૂકવા જાય છે. ત્યારે વરપક્ષની બહેનો લેવા ગઈ હોય છે. તે વખતે વર પક્ષની બહેનો મજાકમાં ગીત ગાય છે. ગીતમાં તેઓ કહે છે. રીના ભાભી તું તો જાડી છે, કાળી છે અને લંગડી પણ છે. જેથી તું ચાલી શકતી નથી. એવું ગીત ગાય મજાક મશ્કરી કરે છે.

ગીતના શબ્દો :-

વેવાણ આવજે વા સીધી સડક પર બંગલો....

કાગળ લખજે વા સીધી સડક પર બંગલો.....

ગુજરાતી અનુવાદ :-

આ ગીત સમગ્ર લગ્ન વિધિ પતી ગયા પછી કન્યાને લઈને ઘરે આવવા નીકળે છે. એ વખતે વર પક્ષની બહેનો સાથે મળી આ ગીત ગાય છે. આ ગીત કન્યાની મમ્મીને ઉદ્દેશીને ગાવામાં આવે છે. અને કહે છે વેવાણ આવજે રોડ પર અમારો બંગલો છે. વેવાણ કોઈક વાર કાગળ લખજે રોડ પર મારું ઘર છે. એમ કહી વેવાણની મજાક કરે છે.

ઉપસંહાર :-

આમ, દક્ષિણ ગુજરાતના ગામીત આદિવાસી સમાજમાં 80થી 90ના દાયકામાં લગ્ન હોય તે વખતે સામસામે એકબીજાને લગ્ન ગીતો ગાય રિઝ વવાની ખૂબ મજા આવતી બંને પક્ષ એક બીજાને સામસામે ગીત ગાય મજાક મશ્કરી કરતા. આ એક પરંપરાગત રીત હોવાને કારણે બંને પક્ષો ખોટું લગાડતા નહીં. આ પરંપરા હવે ધીરે ધીરે હવે લુપ્ત થતી જાય છે જે લગ્ન ગીતો ને ફરીથી પુનર્જીવિત કરવાનો એક નાનો પ્રયાસ છે

સંદર્ભ સૂચિ :-

1. આદિવાસી સમાજનું સમાજશાસ્ત્ર - અનડા પ્રકાશન
2. લગ્ન ગીત- મૌખિક

કલ્પનાબેન બી ચૌધરી

આસિ. પ્રોફેસર

સમાજશાસ્ત્ર વિભાગ

શ્રીમતી આર એમ પ્રજાપતિ આર્ટસ કોલેજ સતલાસણા

Chaudhari Kbc 1985@gmail.com

મો.૯૭૧૨૨૫૦૬૮૦